

Breukelen tussen 1914 en 1940 (2)

Henk J. van Es
Griftenstein 19, 3621 XJ Breukelen

Dit artikel berust op de vertelavond die de Historische Kring Breukelen op 15 november 1995 in het Parochiehuis te Breukelen gehouden heeft. De vertellers op deze avond waren, evenals op de voorafgaande vertelavond in 1994, de dames H.J. de Jong en D.C. Leyte-Prins en de heren J.Q. van Leusden en A. Prins.¹ Mevrouw I. Menke-Meijers voelde zich intussen te oud geworden om mee te doen, maar was wel als gast aanwezig. De vertelstof was tevoren door de deelnemers en de gespreksleider doorgenomen. De heer Prins had uit zijn voorraad een aantal dia's gekozen, die hij tussen de vertellingen vertoonde. De vertelonderwerpen waren ditmaal: onderwijs, werkgelegenheid en ontspanning in Breukelen.

Het onderwijs in Breukelen

Van de drie bewaarscholen was die in de Kerkstraat (nu Kerkbrink 13, waar nu Woninginrichting D. van Dijk gevestigd is) de oudste. Deze Christelijke Bewaarschool was in 1871 gesticht door enkele welgestelde dames, onder andere mevrouw Laan Willink, die op de (later gesloopte) buitenplaats Hofwerk woonde. De hoofdleidsters in de periode tussen 1914 en 1940 waren: Henriëtte van Heuven (1906 - 1917), Hendrika Johanna Happel (1917 - 1920) en Willemina Janse (1920 - 1942).

De Rooms Katholieke Bewaarschool was in 1878 door pastoor W.G. van Vuuren gesticht en was in 1885 verhuisd van de Dannestraat naar het kloosterhuis aan de Straatweg, waar nu garage Van Ekris is.^{2,3} Omstreeks 1912 verhuisde hij naar de nieuwe R.K. St. Willibrordusschool in de Herenstraat. Een der hoofdleidsters was zuster Marino.

Er was ook een particuliere bewaarschool, in de 19de eeuw mogelijk gemaakt door mevrouw G.M.J. Huidekoper die op het buiten Vrede en Rust woonde. De school was bestemd voor de kinderen van het steenovenfolk en ondergebracht in de tuinmanswoning van Vrede en Rust. De hoofdleidster Eefje Stroomenbergh hield daar ook zondagschool voor de grotere kinderen.

In Breukelen waren vier lagere scholen. De oudste was de openbare school in gebouw Salvatori bij de Pieterskerk (zie Afbeelding 1). Omstreeks 1930 kwam er een nieuw schoolgebouw in de Eendrachtlaan, waar nu de Gijsbrecht van Nijenrodestraat begint. Hoofd der school was tot omstreeks 1900 J. Pottebakker, daarna meester J.A.C. Bleeker en vervolgens meester G. Schepers.

De R.K. school was in 1885 van de Herenstraat (het huidige pand nr. 30) naar de oude R.K. kerk aan de Straatweg gegaan en onderverdeeld in een afzonderlijke jongens- en meisjesschool. In 1912 betrok deze dubbelschool een nieuw gebouw in de Herenstraat ten noorden van de in 1885 gebouwde R.K. kerk. Het hoofd van de jongensschool was J.H.M. Jansen, die omstreeks 1930 opgevolgd werd door H.J. Schalkx. In de noordelijke helft van het gebouw was de meisjesschool, waar zusters uit het klooster de scepter zwaaiden.

De Christelijk-Nationale School was in 1879 gesticht en gebruikte twee lokalen in de Christelijke Bewaarschool. In 1891 betrok de school een nieuw gebouw in de Hazeslinger, dat aanvankelijk werd gehuurd van de Dolerenden, die naast de school hun kerkje hadden gebouwd.⁴ Hoofden waren H.W. Koelman (1879 - 1906), E. Sanders (1906 - 1929) en J.P. Oranje (1929 - 1950). Op deze school zaten niet alleen gereformeerde kinderen, maar ook hervormde.

Afb. 1. Het gebouw Salvatori waarin tot omstreeks 1930 de openbare lagere school was gevestigd. Op deze plaats stond daarvoor eeuwenlang de dorpschool, waarvan het hoofd tevens de kerkelijke functie van koster en voorzanger vervulde. (Foto-archief Historische Kring Breukelen.)

De Nederlandse Hervormde School, uitgaande van de Vereniging "Een School met den Bijbel", was in 1891 gesticht, nadat in het bestuur van de Christelijk-Nationale School de niet-hervormde leden de overhand hadden gekregen. De school gebruikte eerst de vrijgekomen lokalen in de Kerkstraat, maar kreeg in 1897 de beschikking over een eigen gebouw aan de Straatweg naast de Rozenvilla. De schoolhoofden waren J. Pelsler (1891 - 1895), J.J. Matthijssse (1895 - 1911), J.P. Koppe (1911 - 1916), W.J. Lagard (1916 - 1922) en J.H. Herfkens (1922 - 1949).

Niet alle kinderen gingen in Breukelen naar school. Sommige welgestelde ouders stuurden hun kroost naar een lagere school in Utrecht. Ze gingen daar heen met de autobussen van Meijers en Oskam, die met een tussentijd van ongeveer een kwartier van de Markt vertrokken en bij het laantje aan De Kaap alweer stopten om enkele kinderen in te laten stappen. Bij Beekoever werd weer gestopt, nu voor de kinderen van Hoekstra, de directeur van de melkfabriek, en bij Vreedenoord voor de kinderen van Land, de directeur van de koffiemolenfabriek. Tenslotte stapten bij de melkfabriek de kinderen van boekhouder J.G. van Vredendaal in.

Voor jongens was er vervolgonderwijs op de Tekenschool, die in de tuin van Het State Wapen stond (waar nu de Rabobank is). Voor meisjes was er de naaischool. De R.K. Naaischool, die in 1878 in de Dannestraat was begonnen, was gevestigd in de lagere school in de Herenstraat. De Christelijke Naaischool was in 1877 opgericht en werd voornamelijk door de dames Willink van Collen onderhouden.⁵ De school was in 1894 naar het leeggekomen kantoor op de benedenverdieping van het Posthuis aan de Straatweg gegaan en is in of kort na de Eerste Wereldoorlog nog enige tijd in het oude gemeentehuis aan de Nieuwstraat gevestigd geweest. Het hoofd van de school was juffrouw F.D. van Dranen (1882 - 1925), later juffrouw A.G. Liebeek (1925 - 1929) en tenslotte juffrouw S. Fook (1929 - ca. 1945).

De aard van het onderwijs

Mevrouw Leyte bezocht de bewaarschool van juffrouw Happel en de lagere school van meester Sanders. De bewaarschool was tegelijk een soort

crèche, want er stonden bedjes voor baby's. Met de kerst stond er een grote kerstboom en kregen alle kinderen een sterappeltje en een boekje. Dan kwamen ook de dames van het bestuur op school: onder andere de vrouwen van de burgemeester en de dominee. Adriaan Prins herinnerde zich dat Cor Verweys, een zoon van de hervormde predikant, omstreeks 1930 poppenkastvoorstellingen gaf, die diepe indruk maakten op de leerlingen.

Mevrouw Leyte vond de school van meester Sanders een fijne school. De onderwijzeres van de eerste klas, juffrouw N. Koopman, had een eigen manier van aanvankelijk leesonderwijs, waarbij ze met kleurkrijt "sprekende letterbeelden" op het bord tekende. Twee zwanen vormden de aa, twee hoepels die in het water rolden waren de oo, een lief beest stak zijn lippen vooruit en zei m, een nijdig beest liet zijn tanden zien en vormde de n.

Ook mevrouw De Jong vond het een goede school, waar je meer over de bijbel leerde dan op de andere christelijke school. Bij meester Sanders zaten dan ook veel hervormde leerlingen, onder andere de kinderen van De Jong, Klap, Kruiswijk en Prins. Kees Klap hield nooit zijn mond en werd "kittige Keessie" genoemd. Adriaan Prins vond vooral de geschiedenislessen van meester Oranje erg goed. Je kon ook extra lessen krijgen: twee ochtenden per week werden er om 8 uur lessen Frans of Duits gegeven aan kinderen waarvan de ouders daarvoor een kwartje lesgeld per maand konden en wilden betalen. Een markante onderwijzeres op de hervormde school was juffrouw T. Kole. Ze was een Zeeuwse en woonde op kamers bij groentekweker F.H. Dolman in het Zandpad tegenover Grigia. Een even bekende onderwijzeres op de openbare school was juffrouw M. Stegenga.

De heer Van Leusden bezocht in zijn jeugd de R.K. jongensschool. De schoolpleinen van de jongens- en de meisjesschool waren gescheiden door een schutting, waar je niet overheen mocht kijken. Het onderwijs was goed en de onderwijzers waren streng. De schoolvakanties duurden niet lang: drie weken in de zomer en enkele dagen in het voor- en het najaar als de kachels weggehaald of teruggezet werden. Toen meester Jansen hoofd was, waren er ook al twee onderwijzeressen op de jongensschool: juffrouw G.B.E. Matla en juffrouw Eelhart. Na het overlijden van meester Jansen werd meester H.J. Schalkx hoofd. Je kon op school ook extra lessen en bijlessen krijgen: J.H. Jütte gaf Frans, H. ter Hegge rekenen en H.J. Schalkx handelskennis.

De schooljeugd

De kinderen speelden veel op straat. Bij het knikkeren gebruikten ze bikkels (grote glazen knikkers of kogels uit een wiellager) en gewone van klei gebakken knikkers. De stenen en glazen knikkers kochten ze in het winkeltje van de gezusters Steenbrink in de Nieuwstraat of bij Mur in de Herenstraat. Een hoepel liet je bij smid Takke maken, meestal met "pook" of vaste aandrijfstang. Een oud fietswiel zonder spaken werd ook wel als hoepel gebruikt; die moest je met een losse stok voortdrijven. Als het geen knikker-, hoepel- of tollentijd was, gingen de jongens "landschappertje" spelen. Dat deden ze met een zakmes op een kaal stukje grond. Daar werd een perk getekend en in twee gelijke stukken verdeeld. De twee spelers mochten om de beurt het zakmes in het perk van de ander gooien. Als het mes rechtop in de grond bleef staan, mocht de werper er een lijn mee trekken in de richting waarin het mes stond. Dat werd zijn nieuwe terreingrens en de oude werd platgetrapt. Zo voegde men een stukje land aan zijn gebied toe. De jongens gingen ook "pinkelen". Ze legden dan een houtje op een keitje en sloegen zo hard met een stok op het uiteinde, dat het houtje met een boog door de lucht vloog. Het ging erom wiens houtje het verst kwam. De meisjes gingen vaak hinkelen in een uitgezette baan of touwtje springen. Verstoppertje spelen deden de kinderen meestal in de stegen, vooral als het schemerdonker werd.

Fietsen leerden ze op de Markt op een grotemensenfiets. Om de bomen van die kaasmarkt stonden grote ijzeren beschermringen en ze probeerden dan van ring naar ring te rijden. Daar konden ze tegen leunen, zodat ze niet hoefden af te stappen en het moeilijke opstappen konden vermijden. Kinderfietsen waren er nog niet, maar sommigen hadden een fiets met blokken aan de pedalen en een zadel in de laagste stand.

Er waren, volgens Jan van Leusden, weinig vechtpartijen tussen de jongens van verschillende scholen. In ieder geval niet tussen de middag bij het voetballen op de Markt. Jan en zijn vrienden speelden daar iedere middag tegen de jongens van de gereformeerde school. Dat was heel gewoon: de gereformeerden tegen de roomsen. De jongens haalden ook samen katekwaad uit, vooral in de steegjes. In het najaar gingen ze noten uitgooien en appels stelen in de boomgaard van Boom en Bosch. Als dan veldwachter Teunis de Koekoek kwam aanwandelen, namen ze ijlings de benen. In de Herenstraat gingen ze vaak op de deur bonken bij de schoenmakers Hein en Manus van den Heuvel. Die werden veel door de schooljeugd gepest. Ze werden dan heel boos en kwamen achter de kinderen aan. Niemand was daar bang voor, want Hein en Manus waren beiden slecht ter been.

Schoolreisjes

Toen mevrouw De Jong een schoolkind was, ging ze op of omstreeks 3 oktober met de leerlingen van de klassen 5, 6 en 7 naar Artis. Dat werd betaald uit het L.C. Dudok de Wit's Fonds. In de Amsterdamse straten zongen ze luidkeels "er is maar ene goeie Breukelaar en dat is Kees de Tippelaar". Ze waren dan erg verbaasd als voorbijgangers vroegen of ze uit Breukelen kwamen. De hogere klassen gingen later vanwege de uitputting van het fonds nog maar eens in de twee jaar naar Amsterdam. Tenslotte bleven de oudere kinderen gewoon in Breukelen en kregen daar net als de kleintjes poffertjes bij Van der Steen, die met zijn kraam op de Loswal stond en zijn fornuis nog met hout stookte.

Mevrouw Leyte herinnert zich nog de schoolreisjes naar Oud Valkeveen. De kinderen gingen dan naar Muiden met het schip "Vecht en Zaan", waarvan de luiken waren weggenomen en waar in het ruim banken en stoelen waren gezet. Het duurde lang voor ze in Muiden aankwamen en de sluizen waren gepasseerd. Dan kregen de kinderen een broodje en moesten nog een heel eind lopen naar het modderstrand, waar ze mochten pootjebaden. Daarna gingen ze naar de speeltuin.

Voortgezet onderwijs

Leerlingen die doorstroomden naar het voortgezet onderwijs gingen in Utrecht naar school. Dat waren voornamelijk kinderen van goeude burgers, want de meeste Breukelse jongens gingen na de lagere school bij een baas werken om een vak te leren. Sommigen van hen volgden de avondlessen op de Tekenschool. De meisjes konden naar een van de naaischolen of gingen op naailes bij de gezusters Vermeulen in de Kerkstraat. Mevrouw Leyte moest als twaalfjarige thuis komen helpen in de bakkerswinkel, maar haar twee jongere zussen mochten naar de huishoudschool in Loenen.

Ze mocht wel enkele middagen per week naar de naaischool van juffrouw Fook en later naar die van de nonnen. Moeder Prins vond dat haar dochter daar geen aanstoot mocht geven en dus kreeg Dita een schooljurk met lange mouwen en zo hoog gesloten, dat het kuiltje van haar hals niet zichtbaar was. Bij de nonnen leerde ze machinenaaien en kreeg ze kniples. Dat was anders dan bij juffrouw Fook, want daar maakten de leerlingen vaak open randen in lakens, die door dames met huwbare dochters bij manufacturier Nieuwenhuizen aan de Nieuwstraat waren besteld.

Mevrouw Riek de Jong bezocht na de lagere school wel de huishoudschool in Loenen. Die was toen nog in de Dorpsstraat in het huis met de hoge stoep. De opleiding duurde twee jaar en je moest er op de fiets heen, want er was geen busverbinding.

Moeder De Jong fietste niet, maar wilde wel naar de "kijkdag" op school. Ze vroeg toen aan Broekhuizen, de koetsier van Gunterstein, of ze mee kon rijden. Dat mocht, want hij reed toch iedere vrijdagmiddag voor de dames Willink van Collen naar Loenen, waar hij het blad "De Blijde Boodschap" bij de dominee bracht. Riek en haar moeder stapten voor hun huisdeur in de koets van de dames Willink en werden door de in livrei gestoken koetsier en palfrenier naar Loenen gereden. De mensen daar dachten dat de dames van Gunterstein in de koets zaten en groetten heel beleefd. Riek en haar moeder zwaaiden proestend van het lachen terug.

Riek mocht wel eens vaker met Broekhuizen mee en gedurende een strenge winter heeft ze zelfs twee keer een ritje in de arreslee van de dames Willink gemaakt. Ze kreeg toen een warme kruik en een deken mee tegen de kou.

Riek heeft nog meer vervolgonderwijs genoten, want gedurende een dag en een avond per week bezocht ze de lessen van een tweejarige landbouwhuishoudcursus in de Tekenschool. Ook de dochters van Van Muiswinkel, Molenkamp en Scherpenzeel gingen er heen (Afbeelding 2). De directrice was juffrouw Van der Knoop uit Utrecht.

In de avondlessen werden onder meer vakken als "kippenhouden" en "kinderverzorging" gegeven. Riek moest ook alles van de verzorging van koeien en paarden leren, anders kreeg ze geen diploma. De lessen kinderverzorging en EHBO werden gegeven door dokter M.H.J. Adels uit de Herenstraat. In de openbare school heeft Riek nog een avondcursus voor het Middenstandsdiploma gevolgd. Ze deed in 1938 examen in Amsterdam en slaagde in één keer.

Sommige jongens en meisjes uit Breukelen gingen naar de openbare ULO in Maarssen. Meester Oranje informeerde al in 1938 naar de mogelijk-

Afb. 2. De meisjes van de kookcursus omstreeks 1935 in de Tekenschool achter de kersttafel. Bovenste rij v.l.n.r.: Annie van Eden, Marie de Graaf, Henny Scherpenzeel, Annie Pauw, Riek de Jong, Jo Kuivenhoven, Truus Molenkamp, Jo Smink, Jo Vernooy. Zittend v.l.n.r.: Annie Schalkx, Marietje Degenkamp, Corrie Verbrugge, juffrouw Van der Knoop, Mar van Muiswinkel, Henny Folkerts, Bertha Bijl. (Foto-archief Historische Kring Breukelen.)

heden voor het stichten van een christelijke ULO in Breukelen, maar pas in 1945 kon die van start gaan in enkele lokalen van de Tekenschool.

Werkgelegenheid in Breukelen

Veel meisjes gingen na het volbrengen van de leerplicht werken als dienstbode op een boerderij of bij burgers. Volgens mevrouw Menke was het werk op een boerderij zwaar: 's morgens vroeg opstaan om de koeien op te halen en te melken; dan de melkimmers en -bussen schoonmaken in de boenstoep aan de sloot; de boerin helpen met karnen of kaasmaken; handen spandiensten verrichten in het huishouden bij het koken, kousen stoppen en kleding verstellen. Een burgerdienstje bij een van de notabelen was veel lichter, doordat daar meer personeel was. De keukenmeid was de belangrijkste, want die was verantwoordelijk voor het inkopen van de voedselvoorraad, het bereiden en het opdienen van de maaltijden. Ze werd bijgestaan door het tweede of binnenmeisje, dat was aangenomen voor het boenen van vloeren en meubels, het stoffen, vegen, ramen lappen en bedden opmaken. Soms was er ook nog een linnenmeisje of een kindermeisje.

Dat was onder meer het geval bij de familie Verkade die van 1881 tot 1883 voor het eerst op Klein Boom en Bosch woonde. Daar was Dirkje Clazina Gerwig, de grootmoeder van Adriaan Prins, toen kindermeisje. Ze heeft Eduard Verkade nog op schoot gehad.

Grootvader Prins werkte bij een bakker in Woerden en had verkering met de timmermansdochter Dirkje Gerwig uit Breukelen. Verkade had juist een molen aan de Zaan gekocht, waar een bakkerijtje bij hoorde dat het begin van zijn fabriek zou worden. Hij vroeg of grootvader Prins bij hem kwam werken, maar die wilde liever voor zichzelf beginnen in Portengen. In 1885 heeft Verkade speculaas- en beschuitrecepten van bakker Prins uit Portengen gekregen. De familie Prins heeft nog heel lang contact onderhouden met de Verkades. De zonen studeerden in Utrecht, maar toen de fabriek begon te groeien moest een van hen in het bedrijf komen. Dat was niet Eduard, want die wilde toneelspeler worden. Dat beroep viel bij de familie niet in goede aarde. De heer W.H.D. Quarles van Ufford kende nog een oude grap over de gebroeders Verkade. Bij een van hun ontmoetingen zei de koekfabrikant tegen Eduard: "Al die kunst van jou, dat is maar koek, maar mijn koek, dat is kunst". Eduard is in 1939 weer op Klein Boom en Bosch in Breukelen komen wonen. Vader Prins is hem in Amsterdam op de Stadionweg gaan opzoeken om hem de klandizie in Breukelen te vragen. Dat lukte, want Eduard kende hem nog goed.

Jan van Leusden herinnert zich, dat op de buitenplaatsen meestal meisjes van buiten het dorp werkten. Na de Eerste Wereldoorlog kwamen er vanwege de armoede in Duitsland veel Duitse dienstmeisjes. Ze waren erg gewild, want ze waren goedkoper dan de Nederlandse meisjes, stelden minder eisen en werkten harder.

Er was er een bij dokter K. de Snoo, bij J.G.J. de Vries op Klein Slangevecht, op Groenevecht, op Silversteyn en op Gunterstein. Er waren in Breukelen minstens zeventien Duitse meisjes, waarvan er een stuk of tien hier zijn getrouwd, onder andere met melkboer J. de Langen, met kolenboer J.A. Dhondt en met de drie broers Gijsbert, Nicolaas en Willem van Dijk van de drukkerij in de Achterstraat.

Naaister, baker en werkster

Oudere meisjes verdienden soms de kost als naaister. Dat deden Lena van Eijk, Lena van der Horst, Sijtje Spee en Bep Wiegmans. Voor een paar gulden kwamen ze een dag bij hun klanten aan huis kleding verstellen of vervaardigen. Ook Janna van Raven en de dames Vermeulen deden naaiwerk op bestelling. Er waren tamelijk veel wasvrouwen, onder andere Aaltje van Vliet uit de steeg van Prins. Enkele getrouwde vrouwen "bakerden", dat wil zeggen dat ze moeder en kind verzorgden bij de bevalling en gedurende enkele uren per dag nog minstens een week daarna. Dat deed de weduwe van Paulus Spee, die in de steeg van Buma (nu Grilk) aan de Vecht

woonde en tevoren les had gekregen van dokter Adels. Ook Lijsje de Hoog en Trijntje van Tricht, die beiden achter de kerk woonden, gingen uit bakeren. Vlak voor de Tweede Wereldoorlog kwam er weer een vroedvrouw in Breukelen wonen en werken,⁵ juffrouw C.A. Blom.

De meeste vrouwen hielden op met werken als ze trouwden, want anders zou men denken dat hun man de kost niet kon verdienen. Een onderwijzeres en een vrouwelijke ambtenaar werden bij hun huwelijk zelfs officieel ontslagen. Wanneer een gehuwde vrouw uit werken ging, was dat meestal omdat ze het gezinsinkomen moest aanvullen. Ook weduwen met kinderen moesten vaak gaan werken.

De werksters deden meestal het ruwe huishoudelijke werk zoals boenen en schrobben. Bij de familie Prins kwam vrouw Van Dijk iedere dag de aardappelen schillen en de groente schoonmaken. Haar man, de grootvader van Dirk van Dijk, was sigarenmaker in Kockengen en ging daar iedere dag te voet heen. In een van de armenhuisjes achter de kerk woonde Teuntje Kraaipeel, die warme stoven leverde aan de kerkgangers in de Pieterskerk. De stovenhokken met luchtgaten zijn nog in het koor van de kerk te zien.

Kruidenierswinkels

Breukelen-dorp telde vóór de Tweede Wereldoorlog ruim twintig kruidenierswinkels. Daar waren enkele goedbeklante zaken bij, maar de meeste zullen slechts een karige bijverdienste hebben opgeleverd. Veel getrouwde vrouwen exploiteerden in hun voorkamer een winkeltje; dat waren meestal kruidenierswinkels.

De heer Van Leusden gaf een opsomming van de kruidenierswinkels in Breukelen.

In de Herenstraat waren er zeven: Chris Kappers (nu Discoland, nr. 6); Zacharias (Jas) Treur (hij was molenaar geweest bij Van Muiswinkel en had zijn winkel op nr. 32 waar nu de Aquashop is); vrouw Mulder (het pand waar nu stoffenzaak "De Streckende Meter" zit, op nr. 36); R.J. Wouters (voornamelijk drogisterijartikelen, nu nr. 44); vrouw Klarenbeek (met dochter Lina; in het huis nu nr. 64); H.C. Calveen (aan de westkant van de straat naast slager N. Olie, waar later fietsenmaker M. Verkuil woonde); en Marie Nullen (dochter van de veldwachter; ze handelde in koffie, thee en koek; haar zuster bracht de medicijnen rond voor dokter De Snoo). In de Brugstraat woonden twee kruideniers: B. Wiegman (nu café De Bergerie, nr. 1) en H. van der Horst (later Van Dijk, nu Foto De Graaf, nr. 2; zie Afbeelding 3). In de Dannestraat waren er vier: C. Hoogendoorn (naast Gerwig); de dames Snel (verkochten koffie, thee en beschuit op Dannegracht 12); vrouw De Jager (later J. van Riet; nu nr. 6); en G. Harbers (verkochte ook ijs en patat; nu nr. 2). In de Achterstraat waren er twee: Philip Schippers (later Albert Heijn; nu Kerkbrink 12) en vrouw De Jong (haar man, die ook doodbidder was, droeg de bijnaam "de ballenboer" omdat hij bruine stroopballen verkocht; hun pand werd later de werkplaats van fietsenmaker Hein Hendriks en is afgebroken toen de Kerkbrink werd aangelegd). Aan de Nieuwstraat (nu deel van de Kerkbrink) waren de weduwe M. van Groen (naast Het Regthuys, verkocht ook tabak en drogisterijartikelen) en E. Boellaard (tevoren de textielwinkel van H.M. Nieuwenhuizen, nu makelaar K. Lenstra, nr. 27). In de Kerkstraat vond je er vier: op de hoek bij de Nieuwstraat de gezusters Steenbrink (voornamelijk snoep en tabak); aan de noordkant Arie Griffioen (verkochte ook meubelen); aan de zuidkant naast de Wijdesteeg vrouw Pijpers (haar man was biggensnijder of castreur); en aan de westkant van de steeg de dames Van 't Nederend (ook drogisterij; de heer des huizes had een kleermakerij; zie Afbeelding 4) en Arie Stravers, bijgenaamd De Lip (ook snoep en groenten). In het Korenpad (nu Willink van Collenstraat) was de winkel van vrouw Goossens (haar man werkte bij Molenkamp in het kaaspakhuis) en in het Rooie Dorp had vrouw Lodder een winkel (haar man was postbode).

Sigarenwinkels

Adriaan Prins noemde de sigarenwinkels in het dorp.

In de Dannestraat was die van H. de Bruyn (in het Huis te Keyserrijk, tevens sigarenfabriek; na 1935 enige tijd voortgezet door Dorus Vermeulen; daarna nam Kees Steenbrink

Afb. 3. De kruidenierswinkel van Van der Horst op de hoek van de Brugstraat en de Dannestraat omstreeks 1910. Voor de winkel staat dochter Marie. Dat men over een tabaksvergunning beschikte, blijkt uit de twee reusachtige "tabaksstangen" naast de winkel-deur. (Foto-archief Historische Kring Breukelen.)

zijn handel over). Tegenover De Bruyn was de winkel van Kees de Haas (tevens boekhouder) en om de hoek in de Koekenbuurt kon je bij Paul van Riet tabaksartikelen kopen. Aan de Straatweg waren de winkels van H. Bosman (tevens timmerman; zijn huis nr. 84 is nu afgebroken) en de gezusters De Haas (bij de brug waar nu de toonzaal van Van Ekris is). Bosman was de eerste in het dorp die sigarettenautomaten aan de gevel had: voor een kwartje kreeg je een pakje met 20 sigaretten en een dubbeltje wisselgeld. Adriaan Prins moest er zaterdag voor zijn vader drie doosjes Turkos van 30 cent halen, dus 30 sigaren voor 90 cent. In de Achterstraat woonde juffrouw C.M. van der Laan (later juffrouw W. Jongeling, daarna schoenmaker R. Aerts). In de Achterstraat was ook de sigarenfabriek "Lodij" van de sigarenmakers Lodder en Van Dijk. In de Kerkstraat waren drie sigarenwinkels. Op de hoek bij de Straatweg de winkel van juffrouw S. de Jong (in 1914 opgevolgd door D. Takke en later door de weduwe van S. Hoornstra). Dicht bij de Nieuwstraat was de winkel van juffrouw M. Masmeyer (eerst in een gesloten huis, daarna in de oude winkel van Louw Letter, nu een deel van De Herbergh). Letter verplaatste zijn sigarenwinkel naar de andere kant van de steeg (later Brouwer, nu Stoker). Aan de Nieuwstraat was de winkel van George van Riet (tevens wagenmaker met zijn broer Tinus) en in de Herenstraat de familie J.N. de Jong (1914 - 1989) en Engel van Wettum (tevens omroeper). Bij deze twaalf sigarenhandelaren moeten we eigenlijk nog de kruideniers optellen die een tabaksvergunning hadden (zie ook Afbeelding 3).

Mevrouw De Jong merkte op, dat er geen verplichte sluitingstijd was. Zij stond 's morgens om 6 uur al achter de toonbank en het kon gebeuren dat de winkel 's avonds om 12 uur nog open was, hoewel er vaak urenlang geen klant kwam opdagen. Omdat veel werklieden pas op zaterdagavond hun weekloon kregen, konden hun vrouwen pas laat op die dag hun inkopen doen. Veel R.K. vrouwen, vooral de boerinnen van buiten het dorp, deden hun inkopen op zondag na kerktijd bij de R.K. winkeliers. De mannen dronken intussen een borrel bij J.M. Timp in Het State Wapen of bij Jan Baas in Het Regthuys.

Ze gingen ook wel op de koffie bij kennissen in het dorp. De vrouwen dronken vaak koffie bij de kruidenier. Daarna werden de boodschappen in de tentwagen geladen en reed men naar huis. De meeste boerenmensen hadden een vast adres om koffie te drinken, onder andere bij E. van Leusden in de Brugstraat. De zondagsgasten rookten de sigaren van vader Van Leusden op en gooiden de as op de grond, zodat diens vrouw om half twee nog eens de kamer kon doen.

Werkgelegenheid voor mannen en jongens

Voor verscheidene jongens en mannen was er in het dorp werk te vinden in allerlei ambachten. In de genoemde periode waren er 9 bakkerijen, 6 slagerijen, 1 drukkerij, 8 timmerbedrijven, 5 metsel- en 5 schildersbedrijven, 3 smederijen, 4 fietsenmakers, 2 zadelmakers-stoffeerders, 4 schoenmakers, 5 kappers, 4 kleermakers en 1 rietdekker. Ook de detailhandel bood werkgelegenheid, want er waren handelaren in melkproducten, kaas, groente en fruit, textiel, huishoudelijke artikelen, landbouwgereedschappen, steenkool, veevoer en graan. Enkelen vonden werk in het vervoer bij de beurtschippers, de bodediensten en de spoorwegen. Ook de opkomende industrie bood werkgelegenheid: er waren sigarenfabrieken, een melkfabriek, een slachtplaats, een fabriek van beton- en lantaarnpalen, een meubelfabriek, een zadelfabriek

Afb. 4. De familie Van 't Nederend omstreeks 1912 voor hun winkel in de Kerkstraat 20. v.l.n.r: Moeder Joh. Vermey met op haar arm Anne, vader L.L. van 't Nederend (kruidenier - kleermaker), dochters Lena en Corrie, Bram Jongeling (bediende - kleermaker). (Foto-archief Historische Kring Breukelen.)

en een koffiemolenfabriek. Niet al deze bedrijven konden op de vertelavond nader besproken worden; er moest een keuze worden gemaakt.

De bakkers

De bakkers moesten hard werken; de ouders Prins zijn nooit met vakantie geweest. Hun dochter stond in de bakkerswinkel en hielp ook in de huishouding. Volgens Adriaan had bakker Prins veel last van de wet op de nachtarbeid die voor bakkers gold. Je mocht pas om 5 uur beginnen te werken en niet voor 10 uur vers brood verkopen. Om toch op tijd klaar te zijn, begonnen ze op zaterdagmorgen al om 1 uur, dus midden in de nacht. De luiken voor de ramen van de bakkerij waren dan gesloten en zodra men wat hoorde, werd het licht uitgedaan. Adriaan heeft vaak in de steeg op wacht moeten staan om te waarschuwen als de politie eraan kwam. Veldwachter Sterken kwam tot in de poort en pas als hij geen licht zag, ging hij weer weg. Hij loerde vaak en heeft hen ook wel bekeurd.

Mevrouw Leyte somde de vele Breukelse bakkers op. In de Brugstraat woonde bakker Roskam in een monumentaal pand (nu nog herkenbaar aan het verwaarloosde uithangbord en de uithangende, verzakte etalagekast). In die straat woonde ook bakker Van Dee, die opgevolgd werd door achtereenvolgens Oldekamp, Brouwer, Vlaming en Muys. Op de hoek van de Dannestraat woonde bakker Van Staay, daarna Van den Hoven. In de Herenstraat was de bakkerij van Buma, later Kranenburg, nu Grilk. In de Kerkstraat woonden twee bakkers: Van de Berg (later Van de Vreden, nu opticien Kok) en Prins (tevooren bakker Vos, nu stoffering Dhondt). Aan de Straatweg waren er ook twee: Den Hartog bij de brug (later Broere, zie Afbeelding 5; die plek heet nu het Tinus de Witplantsoen) en Staring op de hoek van de Marktstraat (koude bakker voor de Lubro en dephouder van Jamin). In de Engel de Ruyterstraat woonde Anton Pfeiffer (nu Joop Kempers). Wim Coljee bakte bij hem en had een eigen klantenkring. In de jaren dertig parlevinkte hij wel op de trekgraten in de Kievitsbuurt en langs de Kalverstraat, samen met melkboer Wim Pfeiffer. Een roeiboot huurden ze bij De Eerste Aanleg van Joh. Heus.

Bakker Oldekamp ventte zijn brood uit met hetzelfde fietskarretje waarin hij op andere momenten een kind vervoerde. Het beviel zijn klanten niet zo goed dat hij met zijn kinderwagen brood vervoerde. Daarom liep zijn zaak niet zo best en ging hij ook ijs verkopen. Oldekamp was vrijwilliger bij de brandweer en lustte graag een slokje. Daardoor was hij vaak erg lang onderweg, zodat zijn vrouw tot na middernacht stond uit te kijken waar hij bleef. De overburen hielpen haar dan het raamluik voor het winkelvenster te zetten, zodat zij naar bed kon gaan.

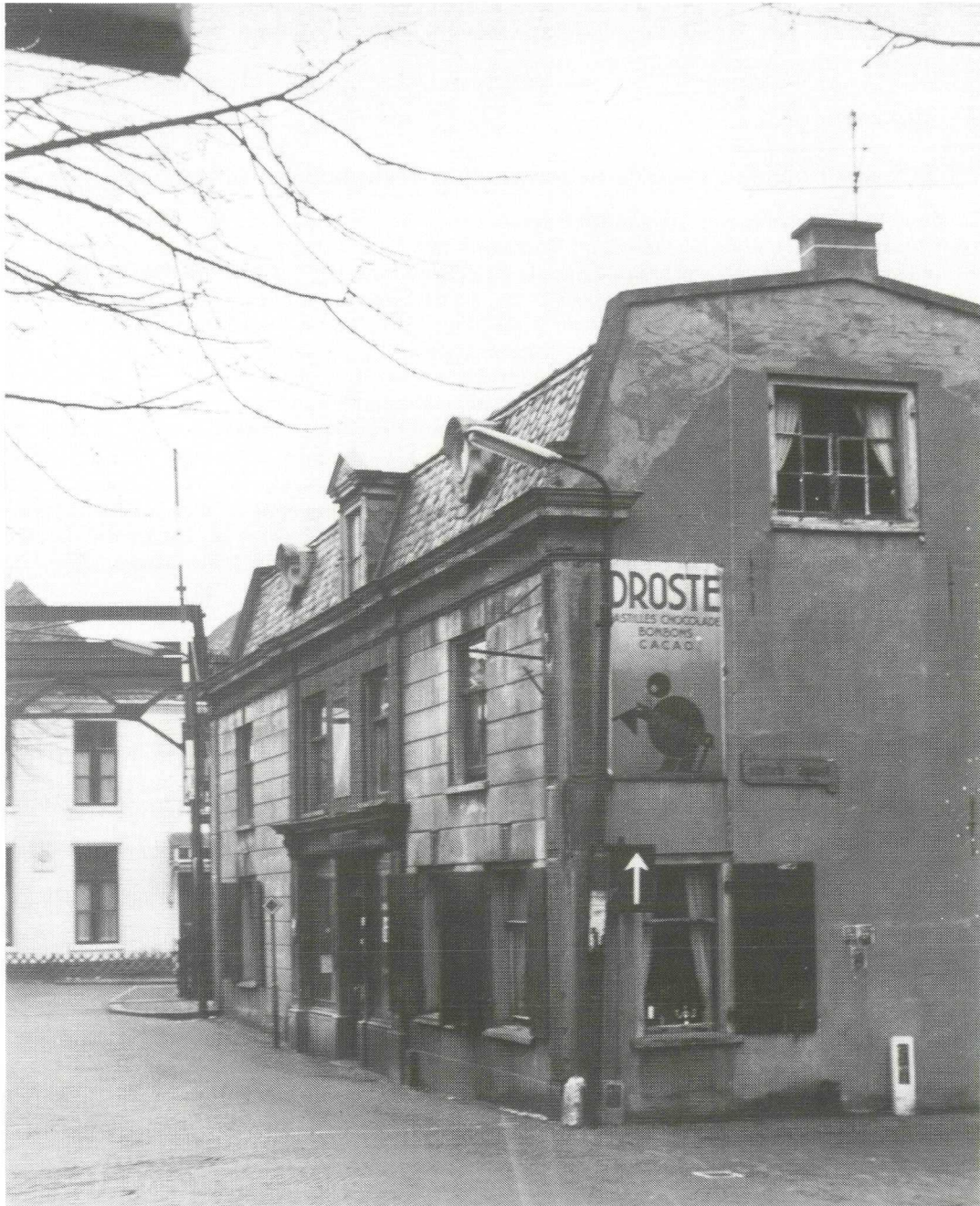
De slaggers

Mevrouw De Jong noemde zes Breukelse slaggers.

In de Brugstraat woonden L.J. Halstein (later Van Hienen, Ridder, Uittenbogaard en Koenen, nu nr. 12, een restaurant) en J. Roosendaal (later Proosdij, Spee en Ultee, nu Bonnhof bloemen, Kerkbrink 24). In de Herenstraat waren H. Smit (later Caspers, tot voor kort Oostrom, nr. 12) en N. Olie (later J. de Jager). Over het spoor woonden twee slaggers zonder winkel: Dorus van Doorn (oude knecht van Halstein, bezorgde vlees aan huis) en Jan de Jager in Oud Aa (had ook alleen uitbreng).

In Oud Aa was de noodslachtplaats van J.J. van der Horst ("de knors"), waarvan het vlees in Breukelen op de "vrijbank" in een pakhuis van Van Stam verkocht werd. Omroeper Engel van Wettum kondigde dat aan met "Vleesverkoop op de vrijbank voor iedereen". Hij trok de aandacht van zijn publiek met een ratel, later met een koperen scheepstoeter.

Volgens de heer W. van Groen mocht zijn schoonvader, slager H. Smit, niet meedoen in het ijspakhuis van de gezamenlijke slaggers. Dat pakhuis stond naast zijn slachtplaats in de Watersteeg en werd 's winters gevuld met ijsblokken uit de Vecht. In het met turfmolm geïsoleerde pakhuis bleef het ijs zo lang goed, dat de slaggers aan het einde van de zomer nog voorraad

Afb. 5. De bakkerswinkel aan de Straatweg tussen de kerk en de Dannesluis, in 1969 afgebroken. (Foto-archief Historische Kring Breukelen.)

hadden voor hun koelkasten. Slager Smit had echter een eigen ijsbewaarpplaats aan de Scheendijk achter het huis van zijn ouders. Een hut van turf en riet werd daar 's winters voor een tientje door de dan meestal werkloze beroepsvissers met ijs gevuld. Smit haalde met de mandfiets het benodigde ijs naar zijn winkel, waar een kleine ijskast stond. Hij leverde zelfs ijs aan meneer Onnes op Nijenrode.

Later werden er bij de slaggers staven ijs door de fabriek afgeleverd. Het ijspakhuis in de Watersteeg werd toen een groentebewaarpplaats voor

Hendrik en zijn zoon Albertus van Walderveen, later opslagplaats voor ijzerwaren van Wout Balk en tenslotte, beroofd van zijn dak, een pakhuis voor krantenpapier van drukkerij Van Dijk.

De aannemers

Jan van Leusden noemde negen timmerwerkplaatsen in het dorp.

In de Achterstraat was die van Dirk Jacobus van Santen (zie foto in het boekje van Johan van Muiswinkel,⁷ later Jo Gersen, nu Kerkbrink 16). In de Brugstraat aan de Vecht woonde J. de Bruin, die ook een werkplaats aan de Brouwerij had. Hij heeft veel huizen in Breukelen gebouwd, onder andere in de Stationsweg en de Straatweg, maar ook de nieuwe Vechtbrug. Het bedrijf wordt voortgezet door J. de Gier. Jo Frowein, die eerst nog samenwerkte met Kasper "de duizendpoot", heeft de huizen in de Engel de Ruyterstraat en de Dudok de Witstraat gebouwd. Waar nu bakker Kempers woont, is Frowein met zijn knecht Henk Swanink nog een taxibedrijf begonnen, toen het aannemen van metselwerk stil lag. In de Dannestraat hadden Dirk en Jan Gerwig hun timmerwinkel; ze maakten onder andere de kaaskisten voor kaashandelaar J. Molenkamp. Aan de Brouwerij was het timmerbedrijf van Arie Griffioen, die gemeentearchitect werd. In de Marktstraat had Henk Bosman zijn werkplaats en in de Herenstraat C.J. van Schaik. In de Looyersdijk was het bedrijf van de gebroeders Tinus en Chris Kerker, die evenals hun vader eerst bij De Bruin hadden gewerkt. Barend Smink had zijn werkplaats achter zijn huis aan de Straatweg, naast de zadelfabriek van Knoop.

Sport en ontspanning in Breukelen

Breukelen kende binnen de periode 1914 - 1940 verschillende mogelijkheden voor sport en ontspanning. Er was een damvereniging en je kon voetballen, korfbal, tennissen en zwemmen. Leden van de damclub waren onder andere Janus Coljee, Kees de Haas, Piet Leyte, de oude Gerrit van Os en zijn zoons Gert en Geurt. Omstreeks 1930 was er een voetbalclub "De Zwaluwen", die een zaterdagmiddag- en een zondagelftal had. Jan van Leusden vertelde dat de club eerst gewoon "Breukelen" heette en aan het eind van het Korenpad in het weiland van J.G. van der Grift speelde. Later werd een speelveld tegenover Beekoever gebruikt. De spelers droegen zwarte broeken en witte shirts. Als er een uitwedstrijd was, gingen ze er op de fiets heen, zelfs naar Veenendaal. Later werd de voetbalvereniging "Nijenrodes" opgericht, waarin onder anderen Gert van Schaik en Willem Verbeest speelden. Adriaan Prins vertelde dat door meester J. Wisse een korfbalclub was opgericht, waarvan hij lid geweest is. Deze club, voorloper van het huidige Vitesse, speelde ook op het veld in het Korenpad, waarbij Sam Oranje vaak scheidsrechter was. Welgestelde inwoners hadden een tennisclub en een baan achter het huis van J. Thies in de Stationsweg (nu nr. 51).

Mevrouw Leyte ging in de zomer iedere dag zwemmen in het bad aan de westkant van het Merwedekanaal. Daar was al in 1892 de wat elitaire "Breukelsche Bad- en Zweminrichting" gesticht, later gevolgd door een volksbad aan de oostkant, tot de twee toch maar samen gingen.⁸ De jeugd kreeg daar geen zwemles, want badmeester Verhoef kon zelf niet zwemmen. Voor noodgevallen had hij een pikhaak bij zich. In 1906 is een pierebad aangelegd, waar de kinderen elkaar zwemmen leerden. Daar is eens een ongeluk gebeurd: Leo Danebolier, de zoon van de belastinginspecteur op de Markt, was voor zijn HBS-examen geslaagd en dook overmoedig van de badhokjes in het ondiepe. Hij is als gevolg daarvan invalide gebleven en reed in een wagentje. Er waren al lang plannen gemaakt voor een verplaatsing van het zwembad naar de veel schonere trekgaten aan de oostkant van Breukelen, maar pas in 1930 kwam er een nieuw zwembad aan de Meent. Adriaan Prins toonde fraaie dia's van zwemlessen aan de schooljeugd door badmeester J. ("badjo") Stilting.

Ontspanning

Er waren allerlei mogelijkheden tot ontspanning in Breukelen, zoals bibliotheken, jeugdclubs, zangkoren, een muziekvereniging en een toneelclub. Heel attractief waren de filmvoorstellingen, dorpsfeesten en andere evenementen.

De uitleenbibliotheek van de Christelijke Jongemannenvereniging was in het gebouw Salvatori naast de Pieterskerk, en die van de rooms-katholieken in de zaal boven de jongensschool. Het dorp kende ook zangverenigingen van de verschillende kerkelijke richtingen. Er was een rooms-katholiek mannenkoor. De hervormden hadden hun zangvereniging *Sursum Corda*, die iedere zaterdagavond in Salvatori oefende. De gereformeerden hadden het koor *Excelsior*, dat onder leiding stond van de jeugdige en later beroemde organist Simon C. Jansen. Mevrouw Leyte was lid van *Sursum Corda* toen dit eens in de NCRV-studio mocht zingen voor een radiouitzending.

Een R.K. toneelgroep was de oudste toneelvereniging van Breukelen. Die gaf eerst eenmaal, later tweemaal per jaar een opvoering in de zaal boven de school van de zusters. Als Jan van Leusden of andere jongelui daar geen kaart voor konden krijgen, vonden zij dat een ramp.

Op de jaarfeesten van de Hervormde Jongelingsvereniging in Salvatori werd ook wel toneel gespeeld. De Gereformeerde jeugd mocht in die tijd een feestavond slechts opluisteren met een samenspraak of een tableau vivant. Adriaan Prins mocht wel toneelspelen en was lid van "De hoop der toekomst". De leidsters van deze jeugdclub wilden het drankmisbruik bestrijden door met de kinderen waarschuwend toneelstukjes in te studeren.

De repetities waren in de voorkamer van de hervormde pastorie, de opvoeringen voor publiek werden in Salvatori gehouden. De club stond onder leiding van de dames Dolman uit de steeg van Buma (Jaantje diende bij ds. Verweys) en de dames Vermeulen van de naaischool in de Kerkstraat. Eens per jaar ging de club een dagje met de dominee en mevrouw Verweys naar Austerlitz. Soms werden er voor de jeugd in de kleuterschool of in het Spaarbankgebouw lantaarnplaatjes vertoond, onder andere "De negerhut van oom Tom" en "Alleen op de wereld".

Voor de ouderen kwamen de gebroeders De Rijk uit Uithoorn eenmaal per maand een film draaien in de zaal van Timp bij Het State Wapen. Adriaan Prins herinnerde zich nog goed de films "Ben Hur" en "De Jantjes". Die bovenzaal werd streng bewaakt door Jantje van der Horst, die aan het Kerkplein woonde en zorgde dat alles goed verliep.

In de Sinterklaastijd hadden de bakkers in hun winkels een tafel met allerlei snoepgoed van suiker, chocola en marsepein. Sinterklaas was een volksfeest, waarop de kinderen voornamelijk snoepgoed kregen. De dames Steenbrink hadden dan allemaal suikerwerk voor het raam staan. Daar stonden de kinderen met hun neus tegen de ruiten naar te kijken.

Volwassenen konden op zaterdagavond in de bakkerijen komen sjoelen of buksschieten om taarten. Als twintig mensen een kwartje inlegden, kon één van hen een taart van vijf gulden winnen. Bijna iedereen kwam er op af en men had dan een heel gezellige avond. Riek de Jong heeft menige prijs behaald en die meestal samen met de andere deelnemers verorberd.

Andere evenementen

De intocht van een nieuwe burgemeester was een echt dorpsfeest. Het gemeentebestuur, de feestcommissie en de muziekvereniging stonden hem aan de gemeentegrens op te wachten en dan vond de intocht plaats in een open landauer.

Ook burgemeester H.H. Röell werd zo op 11 juni 1931 binnengehaald en door de versierde straten gereden, waar erepoorten waren opgericht.

Het dorp vierde drie dagen feest. Dat begon al bij de intocht met een historische optocht onder de titel "De zegepralende Vecht". De deelnemers waren gekostumeerd en liepen te voet of reden te paard, al naar gelang hun financiële draagkracht. Adriaan Prins vertelde, dat men bij het feestcomité een rol moest kopen. Henk Smit en hij hadden een rol van f 5 en liepen voorop als lans knecht met een piek. De jongens van metselaar De Kruyff waren de langsten van het voetvolk en liepen daarom achteraan in de stoet. De deelnemers verzamelden zich in de stal van Henk van Ginkel in de Laan van Gunterstein, waar de gehuurde kleding lag en men zich kon verkleden. De stoet voegde zich bij het gemeentebestuur bij De Oliphant. Nadat de burgemeester en zijn vrouw waren verwelkomd, begon de intocht. Die ging over de Straatweg tot Vegtvliet, waar op het voorplein gekeerd moest worden. Daar kregen de "duurdere" deelnemers een glas limonade, maar het voetvolk kreeg niets. Adriaan was daar wel kwaad om, maar liep toch verder mee door de straten van het dorp. Daar was toen in elk café levende muziek en er werd natuurlijk goed gedronken. Röell was de laatste burgemeester die zo uitgebreid feestelijk werd binnengehaald.

De heer M. Onnes van Nijenrode organiseerde ook wel evenementen op zijn kasteel. Bij zijn komst in 1907 kregen de schoolkinderen daar een cadeautje. Er werd vanuit Nijenrode ook eens een grootse historische optocht gehouden (bij de voltooiing van de in opdracht van Onnes uitgevoerde grote restauratie van Nijenrode?). Breukelaars speelden de rol van bewoners van kastelen en buitenplaatsen langs de Vecht. Er waren ridders en jonkvrouwen te paard, proviandwagens, huifkarren en een valkenier. Adriaan Prins vertoonde dia's van toen genomen foto's, onder andere van de stoet bij het kasteel, op weg naar het dorp en op de Nieuwstraat.

Prins liet ook dia's zien van een minder feestelijke gebeurtenis, de begrafenis in maart 1935 van Johanna Maria Elisabeth Willink van Collen, vrouw van Gunterstein en Tienhoven. Voor de stoet liepen de aansprekers Christiaan van Elk en zijn zoon Jan, dan volgden de lijkwagen en enkele ruituigen en daarachter de talrijke genodigden te voet. Twaalf mannen uit het personeel van Gunterstein droegen de kist op hun schouders naar de grafkapel aan de zuidkant van de kerk. Ds. Verweys sprak nog enkele woorden ter nagedachtenis vanaf de stoep van de kapel tot de honderden mensen die zich daar verzameld hadden. Het dorp had een beschermvrouwe verloren.

Noten

- 1 H.J. van Es, 1995. Breukelen tussen 1914 en 1940. Tijdschrift Historische Kring Breukelen, jaargang 10, nr. 3, blz. 147 - 159.
- 2 H.J. van Es, 1990. Het klooster Bethlehem te Breukelen. Tijdschrift Historische Kring Breukelen, jaargang 5, nr. 4, blz. 150 - 163, in het bijzonder blz. 155 - 156.
- 3 H.J. van Es, 1995. Tussen 's-Heerenwagenweg en Danne te Breukelen. 7. Het terrein waar nu garagebedrijf Van Ekris gevestigd is. Tijdschrift Historische Kring Breukelen, jaargang 10, nr. 1, blz. 20 - 32.
- 4 H.J. van Es, 1993. Geschiedenis van de Gereformeerde Kerk van Breukelen. Historische Reeks Breukelen, deel 2. Stichting Historische Reeks Breukelen / Verloren, Hilversum, blz. 62 - 63 en blz. 272 noot 65.
- 5 H.J. van Es, 1989. Het Posthuis van 1884 te Breukelen (I). Tijdschrift Historische Kring Breukelen, jaargang 4, nr. 1, blz. 68 - 79.
- 6 In de 18de en 19de eeuw was er steeds een gemeentelijke vroedvrouw, die tegen een jaarvergoeding (in 1883 was die f 150) de vast bedeelde armen en de vrouwen die een onwettig kind baarden in Breukelen-Nijenrode en Breukelen-St. Pieters gratis moest helpen.
- 7 J. van Muiswinkel, 1973. Breukelen en Nieuwer Ter Aa, Oude prenten en prentkaarten vertellen verder. Repro-Holland, Alphen aan den Rijn, blz. 90.
- 8 W. den Hartog, 1992. Breukelsche Bad- en Zweminrichting een eeuw geleden opgericht. Tijdschrift Historische Kring Breukelen, jaargang 7, nr. 4, blz. 201 - 206. W. den Hartog, 1993. Breukelsche Bad- en Zweminrichting verplaatst van het Merwedekanaal naar de Meent. Tijdschrift Historische Kring Breukelen, jaargang 8, nr. 3, blz. 143 - 146. W. den Hartog, 1994. Oprichtingsnotulen van de Sociëteit "de Breukelsche Bad- en Zweminrichting". Tijdschrift Historische Kring Breukelen, jaargang 9, nr. 1, blz. 37 - 43.